

נספח 2

חוקי חמורבי⁵⁴⁹**סדר המשפט: בעלי דין, עדים ושופטים**

- א. כי יאשים איש את רעהו ושם לו עלילות דם ולא הוכיח עליו את אשמתו, מות יומת מאשימו.
- ב. כי ישים איש לרעהו עלילות כשפים ולא הוכיח עליו האיש אשר יושם לו עלילות כשפים ילך אל הנהר, מאשימו את ביתו ינחל. ואם טיהרו הנהר וישלם, האיש אשר שם לו עלילות כשפים מות יומת; ואשר נפל בנהר, את בית מאשימו ינחל.
- ג. כי יקום עד חמס לענות בדין, ולא ייאמן הדבר אשר דיבר, אם חטא משפט מוות הוא, מות יומת האיש ההוא.
- ד. ואם יקום לענות בדבר בר או כסף, עונש הדין הזה ישא.
- ה. כי ידין דין דיין וחרץ משפט וחתמו, ואחרי כן שם הדיין הזה את משפטו לאל, יוכיחו עליו, כי בטל את משפטו, והעונש אשר יושת בדין הזה, פי שתים עשרה יתן. וגם לעיני הקהל מעל כסא בית דינו ידיוהו ולא ישוב אליו ועם דינים בדין לא ישב למשפט.

דיני גנבה:

- א. גנבה מבית אלהים או מבית המלך.
- ו. כי יגנב איש דבר מאוצר בית אלהים או מאוצר היכל המלך, מות יומת האיש ההוא. וגם האיש אשר קבל מידו את הגנבה מות יומת.
- ז. כי יקנה איש כסף או זהב או עבד או אמה או שור או שה או חמור או דבר מאומה מיד בן איש או מיד עבד איש בלא עד ובלא שטר, או יקחנו לפקדון, האיש הזה גנב הוא, מות יומת.
- ח. כי יגנב איש שור או שה או חמור או חזיר או אניה אם לאלהים או להיכל הוא, שלשים יתן. ואם לעניי העיר הוא, ישלם עשרה, ואם אין ביד הגנב לשלם, ומת בגנבתו.

549 ראו: ש' י' טשרנא, חוקי חמורבי, הוצאת עיינות 1923.

ב. גנבת סתם

- ט. איש אשר נאבד ממנו דבר, כי ימצא את אבדתו ביד איש, ואמר האיש אשר נמצאה בידו האבדה; מוכר מכר לי את הדבר, בפני עדי קנתי; וגם בעל האבדה יאמר: אביא עדים אשר יכירו אבדתי - הקונה יביא את המוכר אשר מכר לו ואת העדים אשר בפניהם קנה, וגם בעל האבדה יביא את העדי המכירים את הדבר האבוד. והיה כי ישמע הדין את דבריהם, והגידו העדים אשר בפניהם שילם את המכיר והעדים המכירים את האבדה לפני אלהים את אשר ידעו. המוכר גנב הוא, מות יומת. בעל האבדה את אבדתו יקח, והקונה יקח מבית המוכר את הכסף אשר שלם.
- י. ואם לא יביא הקונה את המוכר אשר מכר לו ואת העדים אשר בפניהם קנה ובעל האבדה יביא את העדים המכירים את הדבר האבוד, הקונה גנב הוא, מות יומת. בעל האבדה את אבדתו יקח.
- יא. ואם לא יביא בעל האבדה את העדים המכירים את אבדתו - רשע מוציא דבה הוא, מות יומת.
- יב. ואם מת המוכר יקח הקונה מבית המוכר עונש הדין הזה חמשה.
- יג. ואם עדי האיש הזה רחוקים, יועיד לו הדין מועד ששת ירחים. אם לא הביא למועד ששת הירחים את עדיו, רשע הוא, את עונש הדין הזה ישא.

ג. גנבת אדם

- יד. כי יגנב איש את בן רעהו הקטן, מות יומת.
- טו. כי יוציא איש עבד היכל או שפחת היכל או שפחת עניים או עבד עניים את שער העיר, מות יומת.
- טז. כי יאסוף איש אל ביתו עבד היכל או עבד עניים בורח או אמה בורחת ולקריאת ההיכל לא הוציאו מביתו, בעל הבית הזה מות יומת.
- יז. כי ימצא איש עבד בורח או אמה בורחת בשדה והביאו אל אדוניו, בעל העבד יתן לו שני שקל כסף.
- יח. ואם לא יגיד העבד ההוא את שם אדוניו, ינהגנו אל היכל המלך, ודרשוהו וחקרוהו ואל אדוניו ישיבוהו.
- יט. אם יכלא את העבד הזה בתוך ביתו, ואחרי כן נמצא העבד בידו, האיש ההוא מות יומת.
- כ. אם יברח העבד מיד מוצאו, ישבע האיש ההוא לבעל העבד לפני אלהים, ויהיה נקי.

חתירה וגזלה

- כא. כי יחתר איש בבית ונמצא במחתרת, לפני המחותר הזאת יומת ויקבר.
- כב. כי יגזל איש גזל ונתפש, האיש ההוא מות יומת.
- כג. ואם לא ימצא הגזל ובקש האיש הנגזל כל אשר נאבד ממנו לפני אלהים - העיר וראש הזקנים אשר על אדמתם ועל גבולותיהם נגזל הגזל, כל אשר יאבד ישלמו לו.
- כד. ואם נפש תגזל, העיר וראש הזקנים מנה כסף אחד ישקלו לקרוביו.
- כה. כי תפרוץ אש בבית איש, ואיש אחר אשר בא לכבות את האש נשא את עיניו אל קנין בעל הבית ושלח ידו בקנין ביל הבית, האיש ההוא אל האש הזאת יושלך.

נכסי המלכות תחת פקודת אנשי הצבא

- כו. נוגש או שוטר כי יצוה ללכת בדבר המלך ולא הלך או שכר שכיר אחר אשר הלך תחתיו, מות יומת הנוגש הזה או השוטר הזה, שכירו את ביתו ינחל.
- כז. נוגש או שוטר כי יעצר במבצר המלך ונתנו שדהו וגנו לאיש אחר לעבדם, והיה אם שוב ישוב איש הצבא ובא אל עירו ישיבו לו שדהו וגנו והוא יעבד עבדתו.
- כח. נוגש או שוטר כי יעצר במבצר המלך, ובנו יוכל לעבוד עבודתו, את השדה והגן יתנו לו ועבודת אביו יעבד.
- כט. ואם בנו קטן ועבודת אביו לא יוכל לעבוד, שלישיית השדה והגן תנתן לאמו, ואמו תגדלהו.
- ל. נוגש או שוטר כי יעזב את שדהו וגנו וביתו אשר תחת פקודתו והניחו בתה, ואיש אחר לקח שדהו וגנו וביתו לאחוזתו אחריו ועבד עבודתו שלש שנים. והיה אם ישוב ודרש שדהו גנו וביתו, לא ינתן לו. האיש אשר נאחז בו ופקד פקודתו הוא יפקדנו.
- לא. ואם שנה אחת הניחו בתה וישב, שדהו גנו וביתו, ינתן לו והוא יעבד עבודתו.
- לב. נוגש או שוטר כי ישבה בדרך המלך ופדהו סוחר והשיבו אל עירו, אם יש בביתו כסף לגאול, יגאל את נפשו. אם אין בביתו כסף לגאול את נפשו, בכסף בית אלהים יגאל. אם אין בבית אלהים אשר בעירו די גאלתו, היכל המלך יגאלנו. שדהו גנו וביתו לפדיון נפשו לא ינתן.
- לג. אם מצביא או פקיד יקח שכיר במחנה המלך תמורתו והלך תחתיו, מות יומת המצביא ההוא או הפקיד ההוא.

- לד. מצביא או פקיד כי יקח לו קנין איש צבא או יחבלו או ישכירו לאיש או יקח לו את המשכרת אשר נתן לו המלך, מות יומת המצביא הזה או הפקיד הזה.
- לה. כי יקנה איש צבא בקר או צאן אשר נתן לו המלך, כספו אבד.
- לו. שדה נוגש שוטר וחוכר או גנו וביתו - בכסף לא ימכר.
- לז. כי יקנה שדה איש צבא, שוטר וחוכר או גנו וביתו, יבטל ספר מקנתו וגם כספו אבד. השדה, הגן והבית אל בעליו ישוב.
- לח. איש צבא שוטר וחוכר את השדה, הגן והבית אשר תחת פקודתו לא יוריש לאשתו ולבתו, וגם לחוב לנשה לא יתן.
- לט. את השדה הגן והבית אשר קנה בכספו ואשר היה לו לאחוזו, לאשתו ולבתו יוריש. וגם לחוב לנשה יתן.
- מ. סוחר ופקיד אחר את שדהו גנו וביתו בכסף מכר ימכר. הקונה את פקודת השדה, הגן והבית אשר קנה יפקוד.
- מא. איש כי יקח לו שדה גן ובית אשר לאיש צבא שוטר וחוכר, תמורת שדהו הוא וגם ישלם העודף, איש הצבא השוטר והחוכר ישוב אל שדהו. גנו וביתו וגם הכסף אשר נתן ינחל.

אריסי קרקעות

- מב. איש כי יקבל שדה באריסות ולא מצא תבואה על פני השדה, יוכיחו עליו כי לא עבד עבודת השדה, ותבואה כמכסת תבואת שכנו יתן לבעל השדה.
- מג. ואם לא עבד את השדה וגם נטשו, תבואה כמכסת תבואת שכנו יתן לבעל השדה, וגם את השדה אשר נטש יחרש וישדר, והשיבו לבעל השדה.
- מד. כי יקבל איש שדה שממה לשלש שנים לפתחו, וחבק ידיו בעצלתים ולא פתח את השדה, בשנה הרביעית יפתח, יחרש ויזרע את השדה והשיבו לבעל השדה וגם עשר "גור" לכל עשר "גן" ימד לו.
- מה. כי יתן איש שדהו לאריס בתבואה קצובה, וגם קבל את תבואת שדהו, ואחרי כן סחף המטר את שדהו או שטף את יכולו, הנזק על האריס.
- מו. ואם לא קבל את תבואת שדהו הקצובה, או אם נתן לו שדהו למחצה או לשליש, האריס ובעל השדה יחלקו את התבואה אשר תהיה על פני השדה לערך חלקם.
- מז. ואם צוה האריס עקב אשר בשנה הראשונה בית מושבו לא נבנה לאריס אחר לעבד את השדה, לא יערער בעל השדה. את השדה יעבד, ומתבואת השדה בנעבד כפי ספר האריסות חלקו יקח.

תבואה חבולה

- מח. כי יהיה חוב על איש, ושטף המטר את שדהו או סחף את יבול השדה או לא היה בר על פני השדה מחסר מים, לא יתן בשנה הזאת בר לנושה, וגם נשך לשנה ההיא לא יתן.
- מט. איש כי ילוה כסף מיד תגר, ונתן שדה עושה בר או שמשם לתגר ויאמר אליו: את השדה תתן לאריס והבר או השמשם אשר יוציא השדה תאסף ותקח לך, אם מצא האריס בר או שמשם, יקח בעל השדה בימי הקציר את הבר והשמשם אשר ימצא על פני השדה, ובר בכסף אשר לקח מיד התגר, ותרבותו ומחית האריס לתגר יתן.
- נ. וכי יתן שדה בר נעבד ונזרע או שדה שמשם נעבד ונזרע, יקח בעל השדה את הבר או השמשם אשר יהיה על פני השדה, וכסף תרבותו לתגר ישיב.
- נא. ואם אין לו כסף להשיב, בר או שמשם במחיר כספו ותרבותו אשר לקח מיד התגר לפי שער המלך יתן לתגר.
- נב. ואם לא מצא האריס בר או שמשם בשדה, שטר חובו איננו בטל.

נזקי מים

- נג. איש כי יתעצל לחזק את מזיח אפיקו ונבעה פרץ במזיח, וגם שטפו המים את השדות, האיש אשר במזיח אפיקו נבעה הפרץ ישלם את הבר אשר השחית.
- נד. ואם אין לאל ידו להשיב את הבר, אותו ואת רכושו בכסף ימכרו. ובעל השדות אשר סחפו המים את תבואתם יחלקו את הכסף.
- נה. כי יפתח איש את מקוה מימיו להשקות את השדה והתעצל לסגרו ושטפו המים את שדה שכנו, מכסת בר כאשר לשכנו ימד.
- נו. כי יפתח איש את המים ושטפו את תבואות שדה שכנו, לעשר "גן" עשר "גור" בר יתן.
- נז. כי ישלח רועה את בעירו ובער בשדה אחר, בלי דעת בעל השדה, ולא שאל את פי בעל השדה לרעות בשדהו בעל השדה יקצר את קציר שדהו: והרועה אשר הבעיר את בעירו בשדה בלי דעת בעליו מלבד זאת לעשר "גן" עשרים "גור" בר ישלם לבעל השדה.
- נח. אם אחרי אשר עזבו הצאן את מרעיתם ובאו אל הגדרות אשר בשער העיר ישלח הרועה את הצאן ובער בשדה אחר, ישמר הרועה את השדה אשר בער ובימי הקציר לעשר "גן" ששים "גור" בר לבעל השדה ימד.

עבודת הגנים

- נט. כי יכרת איש עץ בגן רעהו בלי דעת בעל הגן, מחצית מנה כסף ישקל.
- ס. כי יתן איש חלקת שדה לגנן לטעת בו גן ונטע הגנן את הגן ועבדו ארבע שנים ובשנה החמישית בעל הגן והגנן יחדו יחלקו, בעל הגן את חלקו יבחר ויקח לו.
- סא. ואם לא כלה הגנן מלאכתו לטעת את הגן והניח מקום בלתי נעבד, את המקום הנעזב יתנו לו בתוך מנת חלקו.
- סב. ואם לא נטע גן בשדה אשר נתן לו - אם שדה זרע הוא, את תבואת השדה לשנים אשר לא נעבד בהן ימד הגנן לבעל השדה לפי תבואת שכנו. גם השדה יעבד לבעל השדה יושב.
- סג. ואם שדה שממה הוא, ישימנו לשדה זרע והשיבו לבעל השדה. גם לעשר "גן" עשר "גור" בר לשנה יתן.
- סד. כי יתן איש את גנו לגנן לעבדו ולשמרו, יתן הגנן כל ימי שמרו את הגן מפרי הגן לבעליו שתי ידות, ושלישיתו יקח לו.
- סה. ואם לא הרכיב הגנן את עצי הגן ונגרע פרים, הגנן את פרי הגן כפי פרי גן שכנו ימד.

השכרת הבתם (רב הסימנים האלה לקויים וחסרים)

תגר ורוכל

- קב. כי ילוה תגר לרוכל כסף לגמלו חסד ובמקום אשר הלך שמה היה לו נזק, קרן הכסף לתגר ישיב.
- קג. ואם יגזל ממנו אויב בלכתו בדרך כל אשר נשא, ישבע הרוכל באלהים וינקה.
- קד. כי יתן לרוכל בר פשתים שמן וכל סחורה לסחר בה, יכתוב הרוכל את מחיר מערבו בספר ויתן את הכסף לתגר ואת שטר קבלת הכסף אשר נתן לתגר יקח מידו.
- קה. ואם יפשע הרוכל ולא יקח את שטר קבלת הכסף אשר נתן לתגר, לא יחשב הכסף אשר לא נכתב בספר על נכסיו.
- קו. כי ילוה רוכל כסף מאת תגר וכחש בו - יוכיח התגר לפני אלהים והזקנים, כי לקח הרוכל את הכסף, והרוכל את הכסף אשר לקח שלשה לתגר יתן.
- קז. ואם נתן יתן התגר לרוכל והשיב הרוכל לתגר כל אשר נתן לו - יוכיח הרוכל הזה על התגר לפני אלהים והזקנים, והתגר כל אשר לקח ממנו ששה יתן לרוכל.

אשה מוכרת יין ופונדקית

- קח. אם לא תקח אשה מוכרת יין בר במחיר השכר ולקחה מחירו כסף באבן גדולה ושער השכר ימעט משער הבר, יוכיחו על האשה הזאת מוכרת היין וישליכוה המימה.
- קט. אם יאספו בבית אשה מוכרת יין קושרים ולא נתפשו הקושרים ולא הביאה אותם אל היכל המלך, מות תומת מוכרת היין הזאת.
- קי. אשה כהנת (קדשה) אשר איננה יושבת בבית הנשים כי תפתח בית יין או תבוא אל בית יין לשתות שכר, האשה הזאת באש תשרף.
- קיא. מוכרת יין כי תתן ששים "קא" שכר בהקפה, בימי הקציר חמשים "קא" בר תקח.

שליח

- קיב. איש כי יהיה בדרך ונתן לרעהו כסף זהב אבנים יקרות או רכוש אחר להובילו אל ביתו, והאיש הזה כל אשר הוביל לקח לנפשו, והוכיח בעל המשלח על האיש, כי לא הביא את הדבר המובל, והאיש הזה כל אשר נתן לו חמשה ישלם.

אנשים חבולים

- קיג. כי ישה איש ברעהו משאת בר וכסף, ולקח בר בלי דעת בעל הבר ממגורתו או מאסמו - יוכיחו על האיש הזה כי לקח בר בלי דעת בעל הבר מאסמו או מאוצרו וישיב את הבר אשר לקח וגם כל אשר הלוחה אבד.
- קיד. אם אין לאיש על רעהו משאת בר וכסף, וחבל חבלתו נפש - לכל נפש חבולה שלישית מנה כסף ישקל.
- קטו. כי תהיה לאיש על רעהו משאת בר וכסף, וחבל חבלתו נפש, ומתה הנפש החבולה בבית חובלה כמות כל האדם - אין להתרעם על זה בדין.
- קטז. וכי תמות הנפש החבולה בבית חובלה מעני ומכאב, והוכיח בעל הנפש החבולה על בעל דינו - אם בן האיש הוא את בנו ימיתו, ואם עבד האיש הוא שלישית מנה כסף ישקל, וגם כל אשא הלוחה אבד.
- קיז. כי ילחץ חוב את איש ומכר את אשתו או בנו או בתו בכסף או נתנם בנשי - שלש שנים יעבדו בבית הקונה אותם או בבית החובל ובשנה הרביעית ישלחם לחפשי.
- קיח. כי יתן עבד או אמה בנשי והוציאו התגר מביתו ומכרו בכסף אין לערער על הדבר.

קט. כי ילחץ חוב את איש ומכר את אמתו אשר ילדה לו בנים בכסף - את הכסף אשר נתן לו התגר ישקל ואת אמתו יפדה.

שומרים

- קכ. איש כי יצבר בר בבית רעהו והיה נזק בבר, או אם פתוח יפתח בעל הבית את האסם ולקח לו בר, או אם כחש יכחש כי נצבר בר בביתו מכל וכל - ידרש בעל הבר לפני אלהים את תבואתו, ובעל הבית את הבר אשר לקח לבעל הבר שנים יתן.
- קכא. כי יצבר איש בבית רעהו בר, ל"גור" אחד בר חמש "קא" לשנה שכר האסם יתן.
- קכב. כי יתן איש לרעהו כסף זהב או דבר מאומה לשמר, כל אשר יתן יראה לעדים ויכתב שטר ויתן את הפקדון.
- קכג. אם בלא עדים ובלא שטר יתן לפקדון ובמקום אשר נתן כחשו בפקדון, אין לו טענה על הדבר הזה.
- קכד. כי יתן איש לרעהו כסף זהב או דבר מאומה לפני עדים לשמר, וכחש בו - ונקרב האיש ההוא אל האלהים, כל אשר כחש בו ישלם שנים.
- קכה. כי יתן איש דבר מאומה אשר לו לפקדון ואבד הדבר במקום אשר הפקד שם עם קנין בעל הבית, כי חתרו או פרצו בבית - בעל הבית אשר פשע בשמירתו כל אשר הפקד אתו ונאבד ממנו ישלם ולבעל הפקדון ישיב. בעל הבית את אבדתו יבקש ומיד הגנב יקח.
- קכו. אם אמר יאמר איש, אשר לא אבד לו מאומה, כי נאבד ממנו דבר ובקש אבדתו לפני אלהים - כל אשר ידרש שנים כפי אבדתו יתן.

אשת איש

- קכז. כי ישלח איש אצבע על כהנת או על אשת איש ולא הוכיח עליה - והפילו את האיש ההוא לפני השופט, וגם יתוו תו על מצחו.
- קכח. כי יקח איש אשה ולא כתב לה שטר - האשה הזאת איננה נשואה.
- קכט. אשת איש כי תשכב עם איש אחר ונתפשה - יאסרום וישליחום אל המים. אם החיה האיש את אשתו, גם המלך יחיה את עבדו.
- קל. איש כי יענה ארוסת רעהו אשר לא ידעה זכר ושכב עמה והיא עודנה בבית אביה, ונתפש - מות יומת האיש ההוא, ולנערה לא יעשה דבר.
- קלא. אם האשם יאשים איש את אשתו כי שכבה עם איש אחר והיא לא נתפשה - תשבע האלהים ואל ביתה תשוב.
- קלב. אם ישלחו אצבע על אשת איש על דבר איש אחר והיא לא נתפשה שוכבת עם איש אחר - בגלל בעלה תפל אל הנהר.

עגונות

- קלג. אם נשבה איש במלחמה ויש בביתו לחם לאכל ויצאה אשתו מבית בעלה ובאה אל בית אחר - יוכיחו עליה לפני אלהים וישליכוה המימיה.
- קלד. אם נשבה איש במלחמה ובביתו אין לחם לאכל ובאה אשתו אל בית אחר - אין חטא לאשה הזאת.
- קלה. אם נשבה איש במלחמה ובביתו אין לחם לאכל ותבא אשתו בעודנו חי אל בית אחר ותלד בנים, ואחרי כן שב בעלה ויבא אל עירו - ושבה האשה אל בעלה והבנים ילכו אחרי אביהם.
- קלו. כי יעזב איש את עירו וברח ממנה, ואחרי כן באה אשתו אל בית אחר, והיה אם ישוב האיש ההוא ואבה לקחת את אשתו - יען אשר עזב את עירו ויברח, אשת הבורח אל תשב אליו.

גרושין

- קלז. איש כי יאבה לגרש את פלגשו, אשר ילדה לו בנים, או את אשתו אשר ילדה לו בנים - והשיב לאשה ההיא את שלוחיה וגם מפרות השדה והגן ויתר הנכסים יתן לה, ואת בניה תגדל. ואחרי אשר גדלה את בניה יתנו לה מכל אשר יתן לבניה חלק כחלק הבן, ואיש כלבבה תקח.
- קלח. כי ישלח איש את אשתו אשר לא ילדה לו בנים, יתן לה מלא כסף המהר וגם השלוחים אשר הביאה מבית אביה ישיב לה וישלחנה.
- קלט. ואם אין לה מהר, מנה כסף תחת אשר שלחה יתן לה.
- קמ. ואם בן עניים הוא, שלישית מנה כסף יתן לה.
- קמא. אשת איש היושבת בבית בעלה כי תשים פניה לשטות מאחריו ופזרה דרכיה ואת ביתה השחיתה ואת בעלה נטשה - יוכיחו עליה לפני אלהים. אם אמור יאמר בעלה: אשלחנה - ישלחנה: וכי ישלחנה, לא יתן לה מאומה. ואם אמור יאמר בעלה: לא אשלחנה - אשה אחרת יקח לו, והאשה ההיא כאמה בבית בעלה תשב.
- קמב. כי תמאס אשה בבעלה, ואמרה: לא תבא אלי - ונחקר הדבר, אם היא נשמרת בנפשה ובעלה בגד בה ושום לא ישים אליה לב - אין עון באשה ההיא: ולקחה שלוחיה ושבה אל בית אביה.
- קמג. ואם לא תשמר בנפשה והיא יוצאנית ואת ביתה תשחית ואת בעלה תזנח - האשה הזאת המימה ישלכוה.

אמה ופלגש

- קמד. כי יקח איש אשה ונתנה האשה הזאת לבעלה ותלד לו בנים - אם יאבה האיש לקחת לו פלגש, לא יתנוהו לקחת. פלגש לא יקח לו.

קמה. כי יקח איש אשה ולא ילדה לו בנים וישם פניו לקחת פלגש - האיש הזה פלגש יקח ואל ביתו יביאנה. הפלגש הזאת לא תקנא בגברתה. קמו. כי יקח איש אשה ונתנה את שפחתה לבעלה ותלד לו בנים, ואחרי כן תקנא בגברתה - עקב אשר ילדה בנים גברתה בכסף לא תמכרנה. לעבדות תשימנה ועם אמהותיה תחשבנה. קמו. ואם לא ילדה בנים, גברתה בכסף תמכרנה.

האשה החולה

קמה. כי יקח איש אשה ואחזה חלי השחפת, והיה אם יאבה לקחת אשה אחרת - יקח. אך את אשתו אשר שחפת אחזתה לא יגרש מביתו: בבית אשר בנה תשב ואת לחמה כל ימי חייה יתן לה. קמט. ואם לא תאבה האשה הזאת לשבת בבית בעלה, שלוחיה אשר הביאה מבית אביה ישיב לה ויצאה.

מתנות הבעל לאשתו

קנ. כי יתן איש לאשתו שדה גן ובית ונכסים אחרים וכתב לה זאת בספר חתום ונתן לה - לא יערערו עליה בניה אחרי מות בעלה. האם תתן נחלתה לבנה אחריה, לבנה אשר תאבההו, לאחיה לא תתן.

חובות שלפני הנשואין

קנא. אשה אשר תשב בבית בעלה כי תתנה עם בעלה, כי הנושה אשר ישא בבעלה לא יחבלנה וכתב לה זאת בספר - אם יהיה חוב על האיש הזה טרם ישא את האשה הזאת, אל יחבל הנושה את האשה הזאת. וגם אם יהיה חוב על האשה הזאת טרם תבוא אל בית בעלה, אל יחבל הנושה את בעלה. קנב. ואם היה יהיה עליהם החוב אחרי אשר באה האשה אל בית בעלה, שניהם ערבים לנשה.

עריות

קנג. אשת איש כי תצוה להמית את בעלה בגלל גבר אחר, האשה הזאת על עץ יוקיעוה. קנד. איש כי ידע את בתו, האיש הזה מן העיר יגרשוהו. קנה. איש כי יארש כלה לבנו ושכב עמה בנו, ואחרי כן שכב הוא בחיקה ונתפש - האיש הזה יאסרוהו וישליכוהו המימה. קנו. איש כי יארש כלה לבנו, ולא שכב עמה בנו, והוא שכב בחיקה - מחצית מנה כסף ישקל לה. וגם כל אשר הביאה מבית אביה ישיב לה ואיש כלבבה תקח.

- קנז. כי ישכב איש אחרי אביו בחיק אמו, שניהם באש ישרפום.
 קנח. כי יתפש איש אחרי אביו בחיק אשת אביו, אשר ילדה בנים - האיש
 ההוא מבית אביו יגרש.
 קנט. כי ישכב איש אחרי אביו בחיק אמו, שניהם באש ישרפום.
 קס. כי יתפש איש אחרי אביו בחיק אשת אביו, אשר ילדה בנים - האיש
 ההוא מבית אביו יגרש.

בטול הארוסין

- קסא. איש כי יוביל אל בית חותנו מנחה ונתן את המוהר, וישא עיניו אל
 אשה אחרת ויאמר אל חותנו: לא אקח את בתך לאשה - אבי הנערה
 כל אשר יוביל לו ינחל.
 קסב. איש כי יוביל אל בית החותן מנחה ונתן את המהר, ויאמר אליו אבי
 הנערה: את בתי לא אתן לך - את כל אשר הוביל לו שנים ישיב לו.
 קסג. איש כי יוביל אל בית חותנו מנחה ונתן את המהר, והלשין עליו חברו,
 ויאמר אבי הנערה אל חתנו את בתי לא תקח - את כל אשר הוביל לו
 שנים ישיב, וגם אשתו את חברו לא תקח.

יורשי האשה לאחר מותה

- קסד. כי יקח איש אשה וילדה לו בנים ומתה האשה ההיא, אביה את שלוחיה
 לא ידרש, כי שלוחיה לבניה.
 קסה. איש כי יקח אשה ולא ילדה לו בנים ומתה האשה ההיא - אם השב
 ישיב חותנו את המהר אשר הוביל האיש ההוא אל בית חותנו, אין
 לבעלה זכות על שלוחי האשה הזאת, כי שלוחיה לבית אביה.
 קסו. ואם לא השיב לו חותנו את המהר, מכסת משלוחיה יגרע ואת העודף
 לבית אביה ישיב.

ירושת נכסי האב

- קסז. כי יתן איש לבנו ראשית עונו שדה גן ובית וכתב לו שטר וחתם, ואחרי
 כן מת האב - אם יחלקו האחים את נחלת אביהם מתנת האב יתנו לו
 ויקח, ואחר את נכסי האב יחדיו יחלקו.
 קסח. כי יקח איש נשים לבניו ולבנו הקטן לא לקח אשה, ואחרי כן מת האב
 - אם יחלקו הבנים את נכסי בית האב לאחיהם הקטן כסף המהר על
 חלקו יתנו ואשה יקחו לו.
 קסט. כי יקח איש אשה וילדה לו בנים ומתה האשה ההיא ואחריה לקח אשה
 אחרת וילדה לו בנים ואחרי כן מת האב - לא יחלקו הבנים לאמותם
 אחרי אשר לקחו את שלוחי אמותם, נכסי האב יחדו יחלקו.

קע. איש כי ירצה להדיח את בנו ואמר לשופט: אדיח את בני - יחקרו השופט. אם לא חטא הבן חטא גדול אשר ידח עליו ממשפט הבנים, לא ידיח האב את בנו ממשפט הבנים.
קעא. ואם חטא חטא גדול לאביו אשר עליו ידח ממשפט הבנים, בפעם הראשונה ישא פניו ואם יחטא חטא גדול שנית, ידיח האב את בנו ממשפט הבנים.

האשה והאמה

קעב. איש כי תלד לו אשתו בנים וילדה לו אמתו בנים, ובחיי אמר האב אל הבנים אשר ילדתם האמה: בני אתם, ועל בני אשתו ימנם, ואחרי כן הלך האב בדרך כל הארץ - ב י הגבירה ובני האמה נחלת בית אביהם יחדו יחלקו. בן הגבירה יבחר חלקו ויקח.
קעג. ואם לא יאמר האב בחיי אל הבנים אשר האמה ילדתם, בני אתם, ואחר הלך האב בדרך כל הארץ - בני האמה את נחלת בית האב עם בני הגבירה לא יחלקו. דרור יקרא לאמה ולבניה, ובני הגבירה לא יתעמרו בבני האמה להעבידם. והאשה את שלוחיה ואת הנדן אשר נתן לה בעלה ויכתב לה בשטר תקח, ובמושב בעלה תשב כל ימי חייה תאכל מהם, בכסף לא תמכרם, כי אחרי מותה לבניה יהיו.

נדן ושלוחים

קעד. ואם לא נתן לה בעלה נדן, ישיבו לה כסף שלוחיה ומנכסי בית בעלה חלק כחלק הבן תקח. ואם בניה שמים לה תואנות דברים להוניאה מן הבית ודרשו וחקרו השופטים את משפטה, אם ירשיעו את בניה, לא תצא האשה הזאת מבית בעלה. ואם תאבה האשה הזאת לצאת, תניח נדן בעלה לבניה ושלוחי בית אביה תקח ואיש כלבבה תשא.
קעה. ואם תלד האשה הזאת בנים לבעלה השני בביתו ואחר מתצה, בניה הראשונים והאחרונים את שלוחיה יחלקו.
קעו. ואם לא תלד בנים לבעלה השני, בני הבעל הראשון יקחו את שלוחיה.

נשואי עבד ובת חורין

קעז. עבד היכל או עבד עניי העיר כי יקח בת איש וילדה לו בנים, אין לבעל העבד על בני בת האיש טענת עבדות.
קעח. כי יקח עבד היכל או עבד עניים אשה בת איש והביאה אחר קחתו אותה לאשה עם שלוחי בית אבה אל ביתו, וישבו יחדו ויבנו בית וירכשו רכוש, ואחרי כן מת העבד - בת האיש תקח את שלוחיה

לנפשה, וכל אשר רכשו היא ובעלה מיום שבתם יחד יחלקו לשני חלקים: מחצית יקח בעל העבד ומחצית תקח בת האיש לבניה. קעט. ואם לא היו שלוחים לבת האיש, כל אשר רכשו בעלה והיא מיום שבתם יחדו יחלקו לשנים, חלק יקח בעל העבד וחלק תקח בת האיש לבניה.

אלמנה ובניה

קפ. אשה אלמנה אשר לה בנים קטנים, כי תשים פניה לבא אל בית אחר - בלי רשיון השופטים לא תבא. ואם תבא אל בית אחר, ובקרו השופטים את בית בעלה הראשון והפקידו את בית בעלה הראשון ביד בעלה השני וביד האשה הזאת, ושטר יתנו לידם. את הבית ישמרו ואת הילדים יגדלו, וכלים בכסף לא ימכרו. הקונה אשר יקנה כלי יתומים, כספו אבד והכלים לבעליהם ישובו.

זכות הירושה

קפא. קדשה או זונה, אשר נתן לה אביה מתנות, וכתב לה שטר אך לא כתב בשטר אשר נתן לה כי תוכל לתת נחלה לטוב בעיניה ולא הרשה אותה לעשות כחפץ לבבה, ואחרי כן מת האב - אחיה יקחו את שדה וגנה ובערך חלקה יתנו לה דגן, יצהר ופשתים וייטיבו את לבה. ואם אחיה לא יתנו לה דגן, יצהר ופשתים בערך נחלתה ואת לבה לא ייטיבו, את שדה וגנה לאריס אשר ישר בעיניה תתן, והאריס יתן מחיתה. מפרי השדה והגן ומכל אשר נתן לה אביה תאכל כל ימי חייה ומכור לאחר לא תמכרם ולנושה לא תתנם, כי נחלת אביה לאחיה.

קפב. קדשה או זונה, אשר נתן לה אביה מתנה, וכתב לה שטר מתנה וכתב בשטר אשר נתן לה, כי תוכל לתת נחלתה לטוב בעיניה והרשה אותה לעשות בה כחפץ לבבה, ואחרי כן מת האב - את נחלתה תוריש לישר בעיניה. לאחיה אין עליה טענה.

קפג. ואם לא נתן האב שלוחים לבתו הכלה או הזונה ואחרי כן מת האב - בתוך אחיה תחלוק נחלה כחלק הבן ותאכל פריו כל ימי חייה, כי נחלתה אחריה תהיה לאחיה.

קפד. אב כי יקדיש בתו קדשה או בתולה לאלהים ומתנה לא נתן לה ואחרי כן מת האב, בנחלת בית אביה שליש חלק הבן תחלק וכל ימי חייה תאכל פריו, כי נחלתה אחריה לאחיה.

קפה. אם לא יתן האב לבתו, לכהנת מרודך, אלהי בכל, מתנה ולא כתב לה שטר מתנה ואחרי כן מת האב - שליש חלק הבן בתוך אחיה תחלק ופקודת נחלתה לא תפקד. כהנת מרודך תוריש נחלתה אחריה לישר בעיניה.

קפו. איש כי יתן לבתו בת פלגשו שלוחים ונתנה לאיש וכתב לה שטר מתנה ואחרי כן מת האב - בנחלת אביה לא תחלק.
 קפו. ואם לא יתן איש לבתו בת פלגשו שלוחים ולא נתנה לאיש ואחרי כן מת האב - אחיה בערך נחלת אביהם יתנו לה שלוחים ונתנוה לאיש.

לקיחת בני זרים לבנים

קפח. כי יקח איש ילד קטן לבן וקרא שמו עליו וטפחו - בן טפוחיו זה לא יבקש מידו.
 קפט. כי יקח איש ילד קטן לבן, ואחרי אשר לקחהו חטא באביו ובאמו - בן טפוחים זה אל בית אביו ישב.
 קצ. בן קדש העומד בהיכל המלך ובן קדשה - לא יבקש מיד מגדלהו.
 קצא. כי יקח איש אמן ילד לבן ולמדו את אמנתו - לא יבקש מידו.
 קצב. ואם לא למדו את אמנתו - בן טפוחים זה אל בית אביו ישב.
 קצג. איש כי יקח ילד לבן וטפחהו ולא חשבו עם בניו - בן טפוחים זה את בית אביו ישב.
 קצד. איש כי יקח ילד לבן וטפחהו ושמהו בו משק ביתו, ואחרי כן הוליד בנים וישם פניו להדיח את בן טפוחיו - הבן הזה לא ילך לדרכו. אביו המגדל אותו שליש חלק הבן יתן לו מנכסיו והלוך ילך, מן השדה והכרם והבית לא יתן לו מאומה.
 קצה. ואם אמר יאמר בן הקדש או בן הקדשה אל אביו המגדל אותו או אל אמו המגדלת אותו: לא אבי אתה, לא אמי את - יקטעו לשונו.
 קצו. בן קדש או בן קדשה כי יאהב את בית אביו וישנא את אביו המגדל אותו ואת אמו המגדלת אותו והלך אל בית אביו - את עיניו ינקרו.

מדה כנגד מדה

קצז. איש כי יתן את בנו אל מינקת ומת הילד בבית המינקת ותינק המינקת בלי דעת אביו ואמו ילד אחר והוכיחהו כי בלי דעת האב והאם היניקה ילד אחר - את שדיה יקצצו.
 קצח. בן כי יכה את אביו, את ידיו יקצצו.
 קצט. איש כי ישחט את עין רעהו, עינו תשחת.
 ר. אם עצם איש ישבר, עצמו תשבר.
 רא. אם עין בן מסכן ישחת או עצם בן מסכן ישבר - מנה אחד כסף ישקל.
 רב. אם עין עבד איש ישחת או עצם עבד איש ישבר - חצי מכירו ישלם.
 רג. כי יפיל איש את שן רעהו, שנו יפילו.

- רד. אם שן בן מסכן יפיל, שלישיית מנה כסף ישקל.
 רה. איש כי יכה גדול ממנו על הלחי - בפני העדה בשוט עור בקר ששים יכוהו.
 רו. וכי יכה בן איש אדם כערכו על הלחי, מנה אחד כסף ישקל.
 רז. וכי יכה בן עניים את בן עניים על הלחי, עשרה שקלים כסף ישקל.
 רח. וכי יכה עבד איש בן איש על הלחי, אזנו תקצץ.
 רט. כי יריבון אנשים והכה איש את רעהו ויפצע בו פצע, האיש ההוא ישבע לאמר: בבלי דעת הכיתיו וגם רפא ירפא.
 רי. וכי ימות ממכתו ונשבע - אם בן איש הוא, מחצית מנה כסף ישקל.
 ריא. ואם בן עניים הוא, שלישיית מנה כסף ישקל.
 ריב. איש כי יכה אשה הרה ויצאה ילדיה, עשרה שקלים כסף ישקל תחת ילדיה.
 ריג. ואם מתה האשה הזאת, מות תומת בת המכה.
 ריד. ואם יכה בת עניים ויצאו ילדיה - חמשת שקלים כסף ישקל.
 רטו. ואם מתה האשה הזאת, מחצית מנה כסף ישקל.
 רטז. וכי יכה שפחת איש ויצאו ילדיה - שני שקלים כסף ישקל.
 ריז. ואם מתה האמה הזאת, שלישיית מנה כסף ישקל.

רופאי בני אדם ובהמות, וגלבים

- ריח. רופא כי יחבל באיש פצע כבד בסכין נחשת ורפא את האיש או אם יפתח את נקב עין האיש בסכין נחשת ורפא את עינו - עשרה שקלים כסף יקח.
 ריט. ואם בן עניים הוא, חמשת שקלים יקח.
 רכ. ואם עבד איש הוא, יתן אדון העבד לרופא שני שקלי כסף.
 רכא. רופא כי יחבל באיש פצע כבד בסכין נחשת והמית את האיש או אם יפתח את נקב עין האיש ושחת את עינו - יקצצו את ידיו.
 רכב. רופא כי יפצע פצע כבד בעבד בן עניים בסכין נחשת והמיתו - עבד תחת עבד יתן.
 רכג. ואם נקב עינו יפתח ושחת את עינו, כסף מחצית מחירו יתן.
 רכד. רופא כי יחבש עצם איש נשברה או אם ירפא חלי מעים - החולה לרופא חמשת שקלים כסף יתן.
 רכה. ואם בן עניים הוא, שלשת שקלים כסף יתן.
 רכו. ואם עבד הוא - בעל העבד לרופא שני שקלים כסף יתן.
 רכת. רופא שור וחמור כי יחבל פצע כבד בשור או חמור ורפאהו - בעל השור או החמור ששית שקל הכסף שכרו לרופא יתן.
 רכט. אם חבול יחבל פצע כבד בשור או בחמור והמיתו - רביעית מחירו לבעל השור או לבעל החמור יתן.

רל. גלב כי יגלב אות עבד בלתי נמכר בלי דעת בעליו - ידי הגלב הזה יקצצו.

רלא. כי ירמה איש את הגלב וגלב אות עבד אשר לא ימכר - האיש ההוא מות יומת ובביתו יקברוהו. הגלב ישבע לאמר: בלי דעת התויתי עליו תו, וינקה.

בנאי

רלב. כי יבנה בני בית לאיש וכלה את בנינו לכל "סאר" של הבית שני שקלים כסף יתן לו למתנה.

רלג. כי יבנה בני בית לאיש ולא עשה מלאכתו באמונה ונפל הבית אשר בנה והמית את בעל הבית - מות יומת הבני הזה.

רלד. ואם את בן בעל הבית המית, את בן הבני הזה ימיתו.

רלה. ואם עבד בעל הבית המית, עבד תחת עבד לבעת הבית יתן.

רלו. ואם כלים השחית - כל אשר השחית ישלם, וגם עקב אשר לא עשה את מלאכת הבית באמונה ונפל, מכספו יקים את הבית אשר נפל.

רלז. כי יבנה בני בית לאיש ולפני כלות מלאכתו נפלה החומה - הבני הזה מכספו יחזק את החומה הזאת.

בנין ספינות

רלח. כי יעשה ספן ספינת ששים "גור" לאיש - שני שקלים כסף יתן לו למתנה.

רלט. כי יעשה ספן ספינה לאיש ולא חזקה, והלכה הספינה הזאת בשנה ההיא וקרה לה אסון - הספן יפרק את ספינתו ומכספו יחזקנה ואת הספינה המחזקת יתן לבעל הספינה.

רמ. כי ישכיר איש את ספינתו לספן ופשע הספן, וטבעה או נשחטה הספינה - שלם ישלם הספן את הספינה לבעל הספינה.

רמא. איש כי ישכר ספן לספינתו ומלאה בר פשתים שמן ותמרים וכל דבר אשר יעמס עליה, ופשע הספן והטביע את הספינה והשחית כל אשר בה - הספן ישלם את הספינה אשר הטביע ואת כל אשר השחית בה.

רמב. כי יטביע ספן ספינת איש והעלה מן הנהר - כסף מחצית מחירה ישלם.

רמג. איש כי ישכר ספן, שש "גור" לשנה יתן לו.

רמד. כי תפגע ספינה הולכת אחרי ספינה שוקטת והטביעה - והקריב בעל הספינה המטביעה את משפטו אל אלהים לכל אשר נאבד בספינה, ובעל הספינה ההולכת אשר הטביעה את הספינה השוקטת, את ספינתו וכל אשר נאבד בה ישיב לו.

שכירת בהמות לעבודה

- רמה. איש כי יחבל שור, שלישית מנה כסף ישקל.
 רמו. איש כי ישכר שור לשנה, שכר שור לעבודה ארבע "גור" בר.
 רמז. איש כי ישכר שור או חמור וטרפו ארי בשדה הנזק לבעליו.
 רמת. איש כי ישכר כי שור והמיתו בפשעו או בהכותו אותו - שור תחת שור יתן.
 רמט. איש כי ישכר שור ונשברה רגלו או מפרקתו, שור תחת שור ישלם לבעל השור.
 רנ. איש כי ישכר שור ושחת את עינו - מחצית מחירו כסף יתן לבעל השור.
 רנא. איש כי ישכר שור ושבר קרנו וכתת זנבו ונקב נחיריו - רביעית מחירו יתן.
 רנב. איש כי ישכר שור ונגפו אלהים ומת השור - האיש אשר שכר את השור ישא את שם אלהים וינקה.

שור נגח

- רנג. כי יגח שור את איש בלכתו בשוק והמיתו, אין טענה בדין הזה.
 רנד. כי יהיה לאיש שור נגח והועד בבעליו, כי נגח הוא והוא לא גדע את קרניו ואת השור לא שמר ויגח השור הזה איש והמיתו - מחצית מנה כסף יתן.
 רנה. אם עבד איש ימית, שלישית מנה כסף יתן.

שכירת שומרי השדה

- רנו. איש כי ישכר את רעהו לשמר את שדהו ונתן לו זרע לזרע והפקיד את הבקר תחת ידו ועשה עמו חזה לעבד את השדה, אם גנב יגנב השומר זרע או אכל ונמצא בידו - יקצצו את ידיו.
 רנז. אם לקח את הזרע והשחית את הבקר, את מכסת הבר אשר זרע ישלם.
 רנח. ואם ישכיר את הבקר אשר לאיש לאיש אחר או אם יגנב את הזרע ולא מצא בשדה תבואה - ונקרב האיש הזה אל אלהים, ששים "גור" בר לעשב "גן" ימד.
 רנט. ואם לא יוכל לשלם את נזקו, ינחווהו בשדה ההוא אצל הבקר.
 רס. איש כי ישכר קוצר, יתן לו שמונה "גור" בר לשנה.
 רסא. איש כי ישכר שור, יתן לו שש "גור" בר לשנה.
 רסב. איש כי יגנב גלגל השקת מעל פני השדה - חמשת שקלים כסף יתן לבעל השקת.

רסג. כי יגנב דלי או מחרשה, שלשת שקלים כסף יתן.

רועה

- רסד. איש כי ישכר רועה לרעות בקר וצאן, שמונה כר דגן לשנה יתן לו.
רסה. ואם יאבד הרועה את הבקר או את הצאן אשר נתנו לו לשמר - שור תחת שור ושה תחת ששה ישלם לבעליו.
רסו. כי יתן איש לרועה בקר או צאן לרעותם ולקח הרועה את שכרו הנקוב לו ונרצה לו וימעט את הבקר וימעט את הצאן ויחסר את זרעם - זרע ומרבית יתן לפי תנאי שטרו.
רסז. רועה אשר נתנו לו בקר וצאן לרעותם, כי יערים והחליף את התולדה וגם מכר בכסף - ונקרב אל אלהים ואת אשר גנב בקר וצאן עשרה לבעליו ישיב.
רסח. אם אסון מאלהים יהיה ברפת או אם ארי יטרף - הרועה יזכה את נפשו לפני האלהים, והאסון אשר ברפת בעל הרפת ישא.
רסט. ואם רועה יפשע והיה פרץ ברפת - הרועה את הפרץ אשר עשה ישלם, את הבקר והצאן ישלם ויתן לבעליהם.

שכר בהמות ובעלי מלאכות

- רע. כי ישכר איש שור לדוש, שכרו עשרים "קא" בר.
רעא. אם חמור ישכר עשר "קא" בר שכרו.
רעב. ואם עגל או עיר ישכר לדוש, "קא" אחד בר שכרו.
רעג. אם ישכר האיש צמד בקר עגלה ורכבה - מאה ושמונים "קא" בר ליום אחד יתן.
רעד. כי ישכר איש את העגלה לבדה - ארבעים "קא" בר ליום אחד יתן.
רעה. כי ישכר איש שכיר יום מראש השנה עד החדש החמישי - שש "סה" כסף ליום יתן, ומן החדש הששי עד כלות השנה חמש "סה" ליום יתן.
רעו. איש כי ישכר אמן; שכר... כסף חמש "סה" שכר הנגר ארבע "סה" כסף.
רעז. איש כי ישכר אניה, שכרה ליום כסף שלש "סה".
רעח. איש כי ישכר ספינת ששים "גור" - ששים שקל כסף ליום יתן שכרה.

עבדים

- רעט. איש כי יקנה עבד או אמה ולפני מלאת ירח ימים הכה בחלי (...) - ישיבנו למוכרו והקונה את הכסף אשר שקל יקח.

- רפ. איש כי יקנה עבד או אמה ונמצא עליו ערעור - מוכרו ערב בעד הערעור.
- רפא. איש כי יקנה עבד איש או אמתו בארץ נכריה - והיה כי ישוב אל ארצו, והכיר בעל העבד או האמה את עבדו או את אמתו, אם העבד או האמה ילידי הארץ הם, לחפשי ישלחם בלי כסף.
- רפב. ואם ילידי ארץ אחרת הם - הקונה יגיד לפני אלהים את מכסת הכסף אשר שקל, ואדון העבד או האמה ישיב את הכסף אשר שקל לקונה, ועבדו או אמתו יקח לו.
- רפג. אם אמר יאמר עבד אל אדוניו לא אדוני אתה - והוכיחו עליו כי עבדו הוא, אדוניו את אזנו יקצץ.